

„PERELJÜK VISSZA A MŰVÉSZETI TARTALOM JOGÁT!”

Beszélgetés Poszler Györggyel a Tanuló társadalom konferencián elhangzott előadásáról

– Az 1997. őszi Pécsen megrendezett Tanuló társadalom című konferencia után a Campus című pécsi egyetemi lapban megjelent egy interjú önnel. Ebben is említette, hogy életének egy időszakában foglalkozott az esztétikai nevelés lehetőségének vizsgálatával.

– Ezzel a témával nagyon régen, mintegy huszonöt évvel ezelőtt foglalkoztam utoljára, amikor a Népművelési Intézetben, majd a Művelődésügyi Minisztériumban, közművelődési területen dolgoztam. Ebben az időszakban tagja voltam az MTA Elnökségi Közoktatási Bizottságának, amely elméleti kutatások alapján a közoktatás reformjának alapelveit állította össze. Az én feladatomban az esztétikai neveléssel kapcsolatos elképzelések megfogalmazása volt. A bizottság munkájához kapcsolódó legfontosabb kutatási eredményeket a „Fehér könyv”¹ és az 1978-ban megjelent *Műveltségkép az ezredfordulón* című tanulmánykötet tartalmazza. A témához kapcsolódó tanulmányaim *Katarzis és kultúra* címmel a Tankönyvkiadónál jelentek meg 1980-ban. Amikor 1997-ben felkérték, hogy vegyek részt a konferencián, fel kellett frissítenem néhány dolgot, hiszen a mai helyzet sok szempontból teljesen más, mint volt negyed évszázaddal korábban.

– *Miért ezt a Jászi Oszkár idézetet választotta előadása mottójául?*

– Két okból. Az 1997-es konferenciát ugyanis egy 1907-es tanácskozás emlékére rendezték. A kilencven évvel korábbi esemény kezdeményezői – bár sok irányzat képviselői jelen voltak, így Prohászka Ottokár is – a Huszadik Század köréhez tartozó polgári radikális csoport tagjai, Jászi Oszkár, Pikler Gyula és Szabó Ervin voltak. Az idézett részlet Jászinak a konferencián elhangzott előadásából származik. Ezen kívül – minden aktuálpolitikai felhang nélkül – az ő gondolkodói örökségét ma is nagyon fontosnak tartom. Támadta a társadalom feudális maradványait, az európai felzárkózás híve volt, baloldali nézeteket vallott, de a szélsőbaltól határozottan elhatárolta magát. Szimpatikusan utópisztikus írásában vallotta, hogy a gazdasági, politikai és emberi szabadság növekedésével automatikusan nő majd a kultúra iránti igény. A művészetnek olyan emberiséget felszabadító, pedagógiai funkciót tulajdonított, amelyet a mai szkeptikus korszak ilyen mértékben nem oszt.

– *Igazolta-e a világ fejlődése Jászinak a modern kapitalizmusról szóló megállapítását, melyet előadása bevezetőjében idézett: „Ezek az egyre duzzadóbb erők lehetővé fogják tenni, hogy a népies művészet utáni törekvéseink ne legyenek pusztán utópiák?”*

– Itt bonyolultabb folyamatról van szó. Jászi idejében nálunk a polgári társadalom még nagyjából csak program volt. A világ fejlődése nem igazolta, hogy a modern kapitalizmus a művészet felvirágzásához vezet. Bár ez a kérdés bonyolultabb elemzést kívánna.

– *Mit értett Jászi „népies művészet” alatt?*

– A nép körében általánosan elterjedő, populáris, népszerűvé váló művészetet értette. Ennek semmi köze nincs a népies stílusú művészethez, vagy a népi mozgalomhoz, amit Jászi egyébként sokra tartott. Emigrációból írt leveleiből kiderül: a legnagyobb megértéssel ismerte el a két világháború közötti falukutató népi mozgalom eredményeit. Soha nem ment bele a népi–urbánus ellentétbe és mindig óvta a magyar szellemi élet

szereplőit az ilyen típusú konfrontációtól. Úgy gondolom, ez is fontos részét képezi szellemi örökségének.

– *Előadásában szerepelt a következő megállapítás: „A művészet társadalmi rangja alaposan megváltozott. Diktatúrabeli elnyomott lényegességét demokráciabeli szabad lényegtelenségre cserélte.” Itt a politika szemszögéből közelíti meg a problémát. Mi volt korábban és mi most Magyarországon a művészetek szerepe a tömegek életében?*

– Valóban a politika felől közelítettem meg, és előadásomban felvettem, szükség van-e új művelődéspolitikára. Az én válaszom erre az, hogy igen, szükség van. A diktatúrában egy zárt művelődéspolitikai elképzelés alapján még a legutolsó években is megrendszabályozták a kultúrát, gondoljunk itt a Tiszatáj-ügyre, a Mozgó Világ-ügyre, vagy az 1986-os Írószövetségi vitára. A kultúra fontos volt a diktatúrának, mert ezzel is legitimálni igyekezett önmagát. A változás következtében szabad lett a művészet, de a politika kiszállt a támogatásából. Azóta már kezd kialakulni az alapítványi művészetfinanszírozási rendszer, amely remélhetően a többszorosított mecénatúra megszilárdulásához vezet majd.

A közönség részéről a következő folyamatról van szó: a rendszerváltás után a társadalom nagy részének megszűnt a szerep, de szilárd létbiztonsága, amit a diktatúra az utolsó pillanatig biztosított – igaz, adósságok felhalmozásával. A rendszer felbomlása után egy kezdeti kapitalizmus jött létre, melynek eredeti tőkefelhalmozás-jellege és gyarmati jellege van. Egyik oldalon az elszegényedő tömegek, másik oldalon egy hirtelen meggazdagodott réteg. Én mindkettőben súlyos problémákat látok. Az emberek nagy része a mindennapi létküzdelemben nem ér rá, hogy a kultúrával és annak alkotó oldalával foglalkozzon, például kórusban énekeljen, vagy olvasóköribe járjon. Nem csak az idő, de az energia és a kedv is hiányzik ehhez. Az úrgazdag rétegnek pedig még nem tartozik az igényei közé, hogy magasabb kultúrát műveljen, vagy ami fontosabb, mecénáljon. Korábban, még a felemás polgárosodás időszakában is a gazdag és művelt arisztokrácia köréből és a nagypolgárságból kikerült egy mecénás réteg. Ma a kultúra támogatása még nem tartozik a gazdagok imázsához. De hozzá kell tennem: mindez nem szakszerű elemzés, csupán egy magányos olvasó és figyelő ember látletele.

– *Előadásában elhangzott: „Szabadság van, a gátak leomlottak, a folyamatok spontán módon lefutnak és rosszul rendeződnek.” Milyen jelenségekben látja mindezt megnyilvánulni?*

– Rendeteg tünetet lehet felsorolni. A kultúra termékei a könyvtől a koncertig, a mozitól a színházjegyig nagyon megrágultak, sokak számára nehezen, vagy egyáltalán nem elérhetőek. Tavasszal másodmagammal ötezer forintba került egy balettelőadás. Nem csoda, ha az Operaház közönségének mintegy nyolcvan százaléka külföldi volt. A könyvkiadás fantasztikus, jobb, mint a két világháború közötti időszakban. De az igényes művekkel foglalkozó könyvkiadók heroikus küzdelmet folytatnak a fennmaradásért.

Nem szeretek olyan nézeteket hangoztatni, mint hogy rendszabályozzuk meg a televíziót, mert elárastotta az amerikai kultúrmocsok. Ugyanis nagyon nem tartanám jónak, ha elkezdődne egy agresszív nemzetpedagógia a médiában, például az ezredforduló kapcsán. Ettől függetlenül azonban nagyon problematikus a tévéadók műsora. Szomorú, hogy alig vannak új magyar tévéjátékok.

¹ A Magyar Tudományos Akadémia állásfoglalásai és ajánlásai a távlati műveltség tartalmára és az iskolai nevelőtevékenység fejlesztésére; az MTA Elnökségi Közoktatási Bizottsága kiadványa, 1976.

– *Helyettük új magyar szappanoperák vannak...*

– Igen, azok vannak. Itt szeretném leszögezni, hogy a krimis szeretem. Azt a típusát, amelyben meghatározó az ötlet, a történet fordulatossága, rejtélyessége, és amely képes atmoszférát teremteni. Az akciófilmeket ezzel szemben nem tudom elviselni. Ne kérdezze, hogy mit lehetne csinálni ezekkel, mert nem tudom. A szomorú az, hogy nagy tömegek ebben a keretben élik meg a kultúrát. Soha nem gondoltam, hogy az emberek munka után valaha is tömegesen foglalkoznak majd művészetekkel. De ma azt látom, hogy minden korábbi eredmény veszendőben van. Gyakran hangoztatott érv, hogy „ezt adjuk, mert ezt igénylik az emberek”. Valójában ez úgy működik, hogy azt várják, amire rászoktatták őket. Vallom, hogy a filmekben megjelenő brutalitás hozzájárul az emberek viselkedésének eldurvulásához. Öt éve ezt még nem így gondoltam, de ma biztos vagyok benne. Mindemellett nem gondolom, hogy a média betöltheti a nemzetpedagógia szerepét. Amennyiben mégis ilyesmivel próbálkozna, ahhoz alapvető műként ajánlom Németh László A magyar rádió feladatai című tanulmányát, amely a Minőség forradalma és a Sorskérdések című kötetekben is megjelent. Ha már nemzetpedagógia, akkor legalább ilyen alapokon működjön.

– *Általában, vagy csak a mostani viszonyok között nem hisz a kulturális folyamatok spontán szerveződésében?*

– Általában nagyon is hiszek, például a civil szerveződésekben, csak ehhez a polgári társadalom megállapodottságára lenne szükség. Abban nem hiszek, hogy egy ilyen átalakuló időszakban a spontán folyamatok jól működhetnek.

– *Mi lehet a tartalma az új művelődéspolitikának?*

– Nem biztos például, hogy kevés az oktatásra és általában a művelődésre fordított pénz. A meglévő anyagi eszközöket jól és a színvonalra koncentrálni kellene elosztani. A rendszerváltás után szokássá vált egy rossz mechanizmus: tíz éven belül háromszor alakították át az állami mecénatúra-rendszert, ez menetrendszerűen követte a kormányváltásokat. Ennek nagyon káros következménye lett egy revans-logika. Egyszer már meg kellene próbálni felülemelkedni az irányzat-szemponatokon – és itt tudatosan nem „pártszemponatokat” mondok. El kellene rugaszkodni alkotók, szerzők irányzatokba való besorolásától, és attól, hogy pusztán ettől függjön: támogatják vagy mellőzik őket.

A NAT-tal nem foglalkoztam, nem tudom, mennyire jó. De ma is azt gondolom, mint a hetvenes években, amikor a művészet és irodalom oktatási vetületével foglalkoztam, hogy meg kell határozni azt a kulturális minimumot, amelyet egy érettségizett magyar állampolgárnak tudnia kell. Ez magyar és európai kulturális minimum. Tény, hogy az általános műveltség alapozza meg legbiztosabban a szakképzést is.

A közművelődés területén zavarban vagyok, mert a világ változása sok minden alól kihúzta a talajt. Nem látom, hogy a régebbi elméletek közül minek van még realitása. Optimista pillanataimban lehetőségként azt tudom elképzelni, hogy a humán kultúra, amelyben élek és ami fontos számomra, a hajdani vágyainknál szűkebb, de a mainál szélesebb és stabilabb pozíciót vív ki magának. Erre Nyugat-Európát tudnám példaként említeni. Ha nyugat felé kilépünk az országhatáron, akkor azt látjuk, hogy az átlagos könyvesboltok kínálatának nyolcvan százaléka kommersz kultúra. De működik egy olyan könyvesbolt-hálózat, ahol a klasszikus és a modern irodalmat be lehet szerezni. A könyvkiadásban ugyanis a legrégebbiektől a legújabbakig minden folyamatosan jelen van, s katalogizálva rendelkezésre áll. A kereskedelem alapja egy hatalmas raktárháló-

zat, amelyből bármit meg lehet rendelni. A kiadóknak nem kell mindenképpen két hónap alatt eladniuk, ha megjelentetnek valamit. Berlinben például a Nibelung-ének évente új kiadásban, felfrissített jegyzetekkel jelenik meg. Kell tehát, hogy szűkebb, de szilárdabb bázisok legyenek. Egyetlen perspektívája ugyanis a magaskultúrának: ha folyamatosan jelen van. A művelődéspolitikai feladata biztosítani ezt.

– *Lehet-e mérleget készíteni az előző rendszer művelődéspolitikájának eredményességéről a mai művészet-fogyasztási szokások alapján, vagy ez igazságtalan szempont volna?*

– Nem igazságtalan szempont. A múlttal és a közelmúlttal számot kell vetni. A korábbi művelődés-eszménynek és művelődéspolitikának volt egy nagyon nagy értéke: hogy támogatta a művészet eljuttatását a befogadóhoz, fenntartotta a csatornákat. A hibája az emögött lévő ideológia volt, amivel megszűrte, támogatott, tűrt és tiltott kategóriába osztotta a kulturális javakat. Félelmetes élmény ma újraolvasni az '50-es évek irodalmi vitáit, amelyekben az ideológia legdrasztikusabb beavatkozásaival szembeüthetünk. Természetesen később sokat oldódott az ideológiai nyomás, de teljesen csak a rendszerváltással szűnt meg.

Azt nem lehet tagadni, hogy kezdetben volt lendülete az „olcsó könyv” és a „legyen a zene mindenkié” mozgalomnak. Eredményeképpen felnőtt egy generáció, amely ismerte a klasszikus irodalmat és eljárt a színházba. Létrejött a találkozás a művészetrel. Hogy a fejekben mi történt ennek hatására, arról keveset tudunk. De biztos, hogy valaha tízezrek énekeltek és hallgattak zenét, virágozott a kórusmozgalom, a zenekari élet. Ebben nem volt blöff, csak utópikus mozzanatok.

– *Előadásában művelődéspolitikai és nevelési elképzelés kidolgozásához Sontag alapvetését ajánlja, melyben a művészet egy új érzékenység alakításának eszköze.*

– Nem hiszem, hogy erre egy átfogó művelődési programot lehetne építeni, de a speciális művészeti nevelési folyamatokban, egy-egy művészeti ágban Sontag gondolatainak meghatározó hatása lehet.

– *„Pereljük vissza a művészeti tartalom jogát!” – szólít fel. Kinek lenne ez a feladata?*

– A pedagógia és a kritika feladata, egyértelműen. A művek valamit közölni akarnak, ezt kellene kibontani.

– *Ez mennyire kérdőjeleződik meg?*

– Nagyon. Azt nem tudom, hogy az iskolai gyakorlatban ebből mi jelenik meg. De a teóriában és a teoretikus alapú kritikában alapvetően megkérdőjeleződik. Monográfiák jelennek meg, amelyben egy szó nincs arról, hogy az illető író vagy költő hogyan látta a világot, merre kereste a „boldogság útját”, Vörösmartyval szólva: „Tündérhonban Údvlakot”. Márpedig az emberek arra kíváncsiak, hogy miért pont annak az írónak a könyvét vegyék a kezükbe. Olyan ember nincs, aki azért olvas el egy könyvet, mert abban az elbeszélés újszerű nézőpontváltásait találja. Ez csak egy szűk szakmai réteget érdekel. Ma divat a művészi tartalom (persze tartalom helyett mondhatunk jelentést is!) létjogosultságát megkérdőjelezni, de szerintem ez egy átmeneti betegség, ami el fog múlni. Emlékszem, a közművelődési múltam időszakában egyszer Skóciából jött egy férfiú, és megkérdezte: miért jó az, ha minél többen olvasnak irodalmat és hallgatnak zenét? Számomra ez soha nem volt kérdés. Én abban a meggyőződésben nőttem fel, hogy jó, ha minél több embernek alakul ki érzelme az egyetemes kultúra befogadására. A művészetnek „lelket nemesítő” hatása van, ha pedig nincs, akkor mi az értelme. Én az évek során megmaradtam ebben a tudatban.

Sághy Erna